

**Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 4/2023
Пенітенціарної академії України
доктору юридичних наук, доценту,
заслуженому юристу України
Садігу ТАГІЄВУ**

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, доцента кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології Пенітенціарної академії
України Івашка Сергія Володимировича на дисертацію
Барбарош Лариси Миколаївни на тему «Прокуратура як суб'єкт
запобігання домашній злочинності в Україні», подану до захисту у разову
спеціалізовану вчену раду Пенітенціарної академії України на здобуття
ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертації. В Україні відбувається реформування системи кримінальної юстиції. Тому, для України, як правової держави, запобігання злочинності визнається одним із першочергових завдань правоохоронних органів. Важлива роль приділяється запобіганню домашній злочинності, яка є індикатором ефективності діяльності правоохоронної системи України та інших державних, громадських інституцій.

У зв'язку з цим, за сучасних умов розбудови в Україні правової держави існує реальна потреба в удосконаленні системи запобігання домашній злочинності. Домашня злочинність є глобальною проблемою сучасності і водночас однією з найсерйозніших форм порушення прав людини. В Україні, починаючи зі здобуття незалежності, законодавцем сформовано достатню нормативно-правову базу щодо запобігання домашній злочинності, однак вона і на даний час не забезпечує ефективну практичну діяльність суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у домашній сфері.

Важливе місце в системі охорони прав громадян належить прокурору, який координує діяльність правоохоронних органів щодо запобігання кримінальним правопорушенням.

Для підвищення ефективності правового механізму запобігання і протидії досліджуваному суспільно небезпечному явищу Україна ратифікувала численні міжнародні договори про права людини.

З огляду на зазначене, дисертаційна робота Барбарош Лариси Миколаївни є своєчасною, актуальною та науково і практично значущою, де глибоко розглядаються актуальні теоретичні та практичні питання особливостей

діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання домашній злочинності в Україні.

Сформульовані у дисертації положення, висновки і пропозиції можуть бути використані у практичній діяльності, правотворчості та освітньому процесі.

Оцінка обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, наведених у дисертаційному дослідженні. Аналіз рукопису дисертаційного дослідження автора дозволяє зробити висновок, що основні наукові положення, висновки та практичні рекомендації, викладені в дисертаційному дослідженні Барбарош Лариси Миколаївни, є достатньою мірою обґрунтованими та послідовними.

Наукова новизна дисертаційної роботи доведена та висвітлена у наукових публікаціях здобувача.

Метою дослідження є теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає у виробленні кримінологічної моделі домашньої злочинності та обґрунтуванні ролі органів прокуратури в механізмі запобігання цьому суспільно небезпечному явищу.

Об'єктом дослідження є кримінальна юстиція України в механізмі запобігання домашній злочинності.

Предметом дослідження є прокуратура як суб'єкт запобігання домашній злочинності в Україні.

Структура роботи аргументовано викладена згідно з такими поставленими науковими завданнями: з'ясувати стан розробки проблеми та методологію дослідження прокуратури як суб'єкта запобігання домашній злочинності в Україні; визначити домашню злочинність як об'єкт кримінологічного дослідження; узагальнити зарубіжний досвід запобігання домашній злочинності; проаналізувати рівень, структуру, динаміку та географію домашньої злочинності; з'ясувати детермінанти домашньої злочинності; охарактеризувати особу злочинця в системі кримінологічної характеристики домашньої злочинності; надати характеристику жертв кримінальних правопорушень у системі кримінологічної характеристики домашньої злочинності; визначити зміст координаційної діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання домашній злочинності; сформулювати загальносоціальні заходи запобігання прокуратурою домашній злочинності; запропонувати спеціально-кримінологічні заходи запобігання прокуратурою домашній злочинності.

Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання.

Автором при дослідженні використано: діалектичний метод, який застосовано для проведення комплексного дослідження правового регулювання запобіжної діяльності прокуратури, а також стану, тенденцій та детермінант домашньої злочинності (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3); структурно-функціональний метод, за якого допомогою виокремлено, досліджено та обґрунтовано домашню злочинність як об'єкт кримінологічного дослідження (підрозділ 1.2); порівняльно-правовий метод, який слугував узагальненню зарубіжного досвіду запобігання домашній злочинності (підрозділ 1.3); логіко-юридичний метод, який сприяв визначенню прогалін та суперечностей у взаємодії прокуратури, поліції та громадськості щодо запобігання домашній злочинності (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3); статистичний метод, за допомогою якого опрацьовано емпіричну базу як джерела надходження відомостей про предмет дослідження (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4); соціологічні методи, які враховано при здійсненні анкетування суддів та працівників правоохоронних органів (підрозділи 2.1, 2.2, 2.4, 3.2); метод кримінологічного моделювання, за допомогою якого отримано певну інформацію про прояви домашньої злочинності у минулому, установлено, що дана злочинність існує реально, однак має глибинні причини, які мають латентну складову (підрозділ 2.1).

Дисертант здійснив своє дослідження, спираючись на емпіричну базу, яку становлять дані офіційної статистики Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України за 2013–2021 рр.; зведені дані вивчення матеріалів 242 кримінальних проваджень за ст. 126-1, 134, 151-2, 152, 153 КК України (у період 2019–2021 рр.); результати зведеного анкетування 109 суддів та працівників правоохоронних органів (прокурорів, працівників органів досудового розслідування, кримінальної поліції, превенції).

Уміле використання широкого спектру сучасних методів наукового пошуку також позитивно вплинуло на ступінь обґрунтованості сформульованих дисертантом висновків та рекомендацій.

Авторський підхід до структури і змісту дисертаційної роботи дозволив всебічно та повно висвітлити широке коло питань.

Наукова новизна наукових положень та отриманих результатів. Оцінюючи обґрунтованість наукових положень дисертації Барбарош Лариси Миколаївни, слід наголосити, що в дисертації вперше досліджено кримінологічну характеристику домашньої злочинності з визначенням ролі прокуратури в механізмі запобігання цьому суспільно небезпечному явищу.

За результатами дослідження здобувачем сформульовано низку наукових пропозицій, положень та висновків, які є новими, достовірними, належно обґрунтованими та логічно сформованими, зокрема:

1) *вперше*: обґрунтовано статус прокуратури як суб'єкта запобігання домашній злочинності в Україні шляхом аналізу координаційної діяльності та формулювання системи заходів (загальносоціальні та спеціально-кримінологічні) запобігання кримінальним правопорушенням у домашній сфері; запропоновано домашню злочинність розглядати як самостійний об'єкт кримінологічного дослідження із таких методологічних позицій: 1) кримінальне правопорушення, вчинене в домашній сфері, охоплює умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного, економічного або сексуального насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою кривдник (кривдниця) перебуває (перебував) у шлюбних відносинах (державних або цивільних) і в результаті яких настало погіршення сімейно-побутових відносин; 2) домашню злочинність можна розглядати як сукупність суспільно небезпечних діянь, що передбачають фізичні, словесні, моральні та економічні образи й примус для залякування і отримання влади одних членів сім'ї над іншими; 3) домашня злочинність містить у собі характеристику п'яти основних видів кримінальних правопорушень, які вчиняються особою-кривдником у домашній сфері, а саме: домашнє насильство (ст. 126-1 КК України), незаконне проведення абортів або стерилізації (ст. 134 КК України), примушування до шлюбу (ст. 151-2 КК України), зґвалтування (ст. 152 КК України), сексуальне насильство (ст. 153 КК України); з'ясовано кримінологічний портрет особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення в домашній сфері, сукупність ознак (соціально-демографічних, соціально-рольових, кримінально-правових та морально-психологічних) якого впливає на формування індивідуально-профілактичного запобігання серед зазначеної категорії суб'єктів; наведено кримінологічну типологізацію осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, що утворюють домашню злочинність, шляхом виділення за ступенем стійкості агресивно-насильницького спрямування 4 їх основних типів: 1) легковажний; 2) проміжний; 3) агресивний; 4) злісний; розроблено пропозиції щодо вдосконалення законодавства України в частині антикриміногенного впливу на домашню злочинність шляхом: викладення абз. 2 ч. 1 ст. 469 КПК України в такій редакції: «Укладення угоди про примирення у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, не допускається»; доповнення ст. 5 Закону України «Про захист суспільної моралі» реченням такого змісту: «таким напрямом державного регулювання обігу інформаційної продукції, що впливає на суспільну мораль, є вжиття заходів щодо запобігання домашній злочинності шляхом впливу на моральні засади суспільства, особливо ті, що стосуються дітей та молоді»;

2) *удосконалено*: теоретико-методологічні засади кримінологічної науки шляхом формулювання авторської дефініції «методологія дослідження домашньої злочинності» – це система наукового пізнання про причини та умови вчинення кримінального правопорушення у домашній сфері шляхом застосування загальнонаукових, спеціально-наукових та індивідуально-профілактичних методів, які можуть забезпечити повноту об'єктивного кримінологічного аналізу досліджуваного предмета; кримінологічне вчення про детермінацію різних видів злочинності. У цьому контексті: по-перше, сформульовано визначення поняття «причини та умови вчинення кримінальних правопорушень у домашній сфері» – це негативні соціально-економічні явища і процеси, що мають різне детермінуюче значення, у тому числі й казуальне, які у своїй сукупності і взаємодії створюють, сприяють, видозмінюють та обумовлюють існування й прояви домашньої злочинності. По-друге, запропоновано причинний комплекс домашньої злочинності розглядати з позицій досить широкого кола детермінантів як за власним походженням так і за механізмом впливу на злочинність. Для цього наведено кримінологічний аналіз системи детермінантів домашньої злочинності, до якої віднесено такі, як: соціально-економічні, правові, організаційно-управлінські, політичні протиріччя, інтенсивні процеси міграції, урбанізації тощо;

3) *дістали подальшого розвитку*: доктринальні засади порівняльної (компаративної) кримінології шляхом вивчення зарубіжного досвіду запобігання домашній злочинності, на підставі якого обґрунтовано необхідність розроблення ефективного правового механізму захисту прав жертв домашньої злочинності в Україні, створення центрів допомоги жертвам домашньої злочинності у кожній територіальній громаді тощо; вчення про особу злочинця у кримінології, на основі чого сформульовано визначення поняття «особа, яка вчиняє кримінальні правопорушення в домашній сфері» – це сукупність її соціально-демографічних, соціально-рольових, кримінально-правових та морально-психологічних ознак і властивостей, що виявляються у злочинній поведінці, детермінованій агресією до сімейного оточення; результати кримінологічних досліджень у сфері сімейно-побутових відносин (кримінофамілістика), використання яких у поєднанні із власним емпіричним матеріалом і практичним досвідом дало підстави з'ясувати типову кримінологічну характеристику сім'ї, в якій частіше за все детермінує домашня злочинність, – це неблагополучна сім'я, в якій батьки або один із них є безробітним, у якій пропагує культ сили, систематичне вживання (зловживання) алкогольними напоями, психоактивними речовинами або наркотичними засобами, члени сім'ї притягалися до кримінальної відповідальності (засуджувалися, відбували покарання) або ведуть

маргінальний спосіб життя, обертаючись у відповідному соціальному оточенні. За глибиною антисуспільної спрямованості таких осіб слід віднести до ситуаційно-нестійких осіб насильницького типу, що характеризуються зневажливим ставленням до сім'ї й загальноприйнятим у суспільстві правилам поведінки; теоретичні основи кримінальної віктимології, зокрема за результатами проведеного дослідження на основі такого критерію, як характер прояву та інтенсивність впливу віктимної поведінки на прийняття злочинного рішення, виділено такі види поведінки жертв домашньої злочинності: агресивно-викликаюча (30 %), аморально-провокуюча (30 %), нейтральна (15 %), надокучливо-дошкульна (25 %). Ґрунтуючись на типових моделях поведінки потерпілих, виокремлено п'ять основних типів жертв домашньої злочинності, серед яких: 1) агресивні жертви; 2) активні жертви; 3) ініціативні жертви; 4) пасивні жертви; 5) некритичні жертви.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані автором у процесі дослідження результати можуть бути використані у: *правотворчій діяльності* – у процесі підготовки пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства України; *практичній діяльності* – для виконання завдань щодо запобігання кримінальним правопорушенням у домашній сфері; *науковій роботі* – для подальшого розроблення та наукових досліджень проблематики запобігання домашній злочинності в Україні; *освітньому процесі* – під час початкової підготовки кандидатів на посади прокурорів та підвищення кваліфікації прокурорів з метою розвитку професійної компетентності за напрямом виконання завдань координаційної діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання домашній злочинності; під час підготовки навчальних посібників, монографій, наукових статей, а також при проведенні наукових і науково-практичних заходів, наукових конференцій, моделюванні практичних ситуацій.

Дисертант є практичним працівником органів прокуратури, а тому теоретичні і практичні результати дослідження характеризуються єдністю змісту, відображають високий рівень розуміння автором дисертації досліджуваних наукових питань та проблем, базуються на достатній джерельній базі, що свідчить про особливий внесок здобувачем у розвиток правової науки.

Отримані результати характеризуються відповідним рівнем достовірності.

Апробація матеріалів дисертації та відсутність порушень академічної доброчесності. Основні положення та висновки дослідження висвітлені автором у 13 наукових публікацій, з яких 4 статті – у виданнях, що включені МОН України до Переліку наукових фахових видань з юридичних наук,

2 додатково відображають наукові результати дисертації (1 з яких – у зарубіжному юридичному виданні), 7 – у збірниках тез наукових доповідей, що оприлюднені на науково-практичних конференціях та круглому столі.

Порушень академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях, у яких висвітлено наукові результати дослідження Барбарош Лариси Миколаївни, не виявлено.

Оцінка змісту дисертаційного дослідження. Автор правильно визначила мету дослідження і відповідно до неї ставить завдання дослідження.

У вступі автором дисертації обґрунтовано вибір теми дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Визначено мету і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. Зазначено методи дослідження та наукову новизну, практичне значення отриманих результатів. Подано інформацію про апробацію матеріалів дослідження, публікації здобувача, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження прокуратури як суб'єкта запобігання домашній злочинності в Україні» присвячений: стану розробки проблеми та методології дослідження прокуратури як суб'єкта запобігання домашній злочинності в Україні; дослідженню домашньої злочинності як об'єкта кримінологічного дослідження; з'ясуванню зарубіжного досвіду запобігання домашній злочинності.

Так, у межах даного розділу дисертантом зазначено, що домашня злочинність – це серйозна кримінологічна проблема, яка охоплює всі родинні зв'язки, але найнебезпечнішим її виявом є кримінальне правопорушення над дітьми або батьками похилого віку, а тому її розв'язання потребує обов'язкового втручання держави та громадськості. Для ефективного вирішення проблеми домашньої злочинності в Україні необхідне законодавство, яке враховувало б міжнародні рекомендації, національні особливості нашої країни, а також позитивний досвід інших країн у вирішенні цієї проблеми.

Запропоновано автором дисертації домашню злочинність розглядати через призму п'яти основних видів кримінальних правопорушень, які вчиняються особою-кривдником у домашній сфері, а саме: домашнє насильство (ст. 126-1 КК України), незаконне проведення абортів або стерилізації (ст. 134 КК України), примушування до шлюбу (ст. 151-2 КК України), зґвалтування (ст. 152 КК України), сексуальне насильство (ст. 153 КК України).

У розділі 2 ***«Кримінологічна характеристика домашньої злочинності в Україні»*** досліджено рівень, структуру, динаміку та географію домашньої злочинності; детермінанти домашньої злочинності; характеристики особи злочинця в системі кримінологічної характеристики домашньої злочинності;

характеристику жертв кримінальних правопорушень у системі кримінологічної характеристики домашньої злочинності.

У межах даного розділу автором дисертаційного дослідження визначено досить високий рівень інтенсивності домашнього насильства серед осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення: щороку майже кожен п'ятий продовжує свою протиправну поведінку і повторно вчиняє такі дії. Однією з причин цього є неефективна практика реагування з боку судових органів, оскільки домінуючим видом стягнення (93,8 %) залишається накладання штрафу, який вдалося стягнути лише у половині випадків.

Акцентовано увагу на тому, що за ступенем стійкості агресивно-насильницького спрямування виділено такі типи злочинців у домашній сфері: 1) легковажний – до моменту вчинення протиправного діяння вони мали позитивну чи нейтральну характеристику, дотримувалися встановлених сімейних правил та установок. Якщо така особа і мала якісь негативні прояви поведінки або аморальні елементи свідомості, то вони були непомітні; 2) проміжний – негативний тип особи зі схильністю до порушень морально-етичних й адміністративних-правових норм, однак спрямованість на вчинення насильницьких кримінальних правопорушень явно не виражена; 3) агресивний – з негативним ставленням до життя і здоров'я людини, з домінантою демонстративної, агресивної поведінки, який застосовує насильство в сім'ї як єдиний засіб і спосіб вирішення конфлікту, в більшості випадків створеного ним самим; 4) злісний – глибоко деформований тип особи з яскраво вираженою антисуспільною спрямованістю, що вирізняється особливою агресією та ворожістю. У відносинах із представниками цього типу провокація з боку потерпілих не має суттєвого значення та несумісна з тяжкістю наслідків, що настали.

Розділ 3 «Заходи запобігання прокуратурою домашній злочинності в Україні» присвячений дослідженню координаційної діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання домашній злочинності; виокремленню загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів запобігання прокуратурою домашній злочинності.

У межах даного розділу автором дисертації наголошено, що прокуратура як правоохоронний орган відіграє важливу роль у запобіганні вчиненню кримінального правопорушення у домашній сфері, оскільки її діяльність забезпечується реалізацією встановленої Конституцією України функції обвинувачення, представництва та нагляду, з метою захисту прав і свобод людини. Посідаючи особливе місце в системі охорони прав людини в Україні, прокуратура покликана відіграти провідну роль у координації

антикриміногенного потенціалу правоохоронних органів щодо запобігання кримінальним правопорушенням взагалі і в домашній сфері зокрема.

Сформульовано авторське визначення «домашньої сфери» – це законодавчо врегульоване об'єднання людської спільноти на засадах верховенства права, спільного проживання та виховання дітей, ведення спільного господарства, наявності спільних витрат, купівлі майна для спільного користування, участі у витратах на утримання житла, його ремонт та інше.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Позитивно оцінюючи науковий рівень та актуальність проведеного Барбарош Ларисою Миколаївною дослідження, його обґрунтованість і достовірність, наукову новизну, теоретичну та практичну значимість результатів для виконання низки завдань у сфері запобігання домашній злочинності в Україні, ролі прокуратури в цьому, необхідно відзначити і ряд недоліків та дискусійних положень, визначених у цьому дослідженні:

1. У своїй роботі дисертантка в межах емпіричної бази використовує результати зведеного анкетування 109 суддів та працівників правоохоронних органів (прокурорів, працівників органів досудового розслідування, кримінальної поліції, превенції).

Разом із тим, формуючи в додатку Б узагальнення результатів анкетування зазначених респондентів, здобувачці доцільно було б зазначити у відповідних питаннях не лише відсоткові показники, а і кількісні. Це б засвідчило більш глибокий підхід автора до використання соціологічного методу.

2. Дисертантка, зважаючи на проведений аналіз наявних на сьогодні кримінологічних досліджень, а також на власний практичний досвід, правильно і цілком логічно визначила прокуратуру як одного із суб'єктів запобігання домашньої злочинності.

Водночас проведений аналіз рукопису дисертації, на думку рецензента, свідчить про доцільність більш глибоко показати взаємодію органів прокуратури з іншими суб'єктами запобігання досліджуваному суспільно небезпечному явищу. Тому під час публічного захисту від дисертантки хотілось би почути її практичну позицію щодо визначених рецензентом засад взаємодії.

Висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Барбарош Лариси Миколаївни, не торкаються концептуальних положень дисертації, мають рекомендаційний характер та не применшують належного рівня дисертаційного дослідження.

Загальний висновок до дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота Барбарош Лариси Миколаївни на тему «Прокуратура як суб'єкт запобігання домашній злочинності в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є новим, самостійним, логічно побудованим та завершеним науковим дослідженням, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для юридичної науки.

Результати дослідження спрямовані на виконання конкретного наукового завдання щодо теоретичного узагальнення та розв'язання конкретного наукового завдання шляхом вироблення кримінологічної моделі домашньої злочинності та обґрунтування ролі органів прокуратури в механізмі запобігання цьому суспільно небезпечному явищу.

Дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 (зі змінами від 03.04.2019 № 283 та від 19.05.2023 № 502), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами від 31.05.2019 № 759), та пп. 5–9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 (зі змінами від 21.03.2022 № 341 та від 19.05.2023 № 502)

Барбарош Лариса Миколаївна заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та
кримінології

Пенітенціарної академії України

кандидат юридичних наук

Сергій ІВАШКО

Сергій Івашко С.В. засвідчує.

Нарахунок відділу

документального забезпечення,

архівної справи та роботи,

зі зверненнями громадян

Світлана ПРІЩЕПА